



УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2020-13-3>

Гукалова І.В.,
доктор географічних наук,
провідний науковий співробітник відділу суспільної географії
Інститут географії Національної академії наук України
iryua.gukalova@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4664-4480

Омельченко Н.В.,
кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
natali_omelchenko@i.ua
ORCID: 0000-0002-8067-9433

ІДЕОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ГЕОУРБАНІСТИКИ: ЕВОЛЮЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

Сучасне бачення проблем вивчення міста передбачає його цілісне, міждисциплінарне сприйняття, розуміння міста в глибокій ретроспективі як організму, що формує життєво важливі структури і традиції. Останні не можуть бути засвоєні без нового осмислення фундаментальних основ розвитку міст, що відображені у працях відомих вчених світу і України в період найбільш швидкого розгортання процесу урбанізації.

Основне завдання даної статті – критичний аналіз та історіографічний огляд найбільш важливих міських досліджень і принципів думок. Здійснено виділення історичних етапів і значущих у плані якості життя населення шкіл у сучасній геоурбаністиці. На основі порівняльно-історичного огляду найбільш важливих міських досліджень ХІХ–ХХІ ст. робиться висновок про те, що на сучасному етапі необхідні нові підходи до вивчення і планування розвитку міського середовища, а також до вирішення проблем формування здорової екології міського простору, які пояснюють розвиток міського простору з позицій якості життя. Не претендуючи на повноту огляду проблематики оцінювання сучасного стану досліджень міст, автори статті поставили собі за мету простежити еволюцію геоурбаністичних студій на різних рівнях і в різних умовах, а також окреслити найважливіші перспективні напрями розвитку геоурбаністики на наших теренах сьогодні.

Встановлено, що сучасній геоурбаністиці бракує емпіричних знань про розвиток конкретних міст відповідно до їх внутрішньої логіки і в контексті сучасних реалій. Через специфічність для кожного місця практики виникають локальні шляхи формування якості життя населення, остання стає унікальною разом із містами, в яких формується і відтворюється. Ця думка ще не отримала систематичного розвитку у вітчизняній геоурбаністиці, але обов'язково має отримати. Через неї можливе поєднання різних рівнів і різних напрямів в осмисленні збалансованого розвитку і міст як головних його агентів.

Ключові слова: міський розвиток, урбанізація, місто, соціальна географія, історіографія досліджень, геоурбаністика.

Hukalova I.V., Omelchenko N.V. IDEOLOGY OF MODERN GEORUBANISTICS: EVOLUTION OF URBAN DEVELOPMENT RESEARCH

The modern vision of the problems of studying the city presupposes its holistic, interdisciplinary perception, understanding of the city in deep retrospect as an organism that forms vital structures and traditions. The latter cannot be mastered without a new understanding of the fundamental foundations of urban development, which are reflected in the works of famous scientists from all over the world and Ukraine in the period of the most rapid growth in urbanization.

The main task of the paper is a critical analysis and historiographical review of the most important urban studies and fundamental ideas. The selection of historical stages and significant schools in terms of

quality of life of the population in modern geourbanistics is made. Based on a comparative and historical review of the most important urban studies in XIX–XXI centuries, it is concluded that at the present stage new approaches to the study and planning of urban development, as well as to solving the problems of forming a healthy urban ecology, which explain the development of urban space from the standpoint of quality of life. Without pretending to make a complete and detailed review of the current state of urban research, the authors of the paper set themselves the goal of tracing the evolution of geourban studies at different levels and under different conditions, as well as of outlining the areas of highest importance for the future development of geourbanistics in our country today.

It is established that modern geourbanistics lacks empirical knowledge about the development of specific cities in accordance with their internal logic and in the context of modern realities. Due to the specific practices of each place, there are local ways of forming the quality of life of the population, the latter becomes unique together with the cities in which it is formed and reproduced. This idea has not yet been systematically developed in Ukrainian geourbanistics, but it should be done. Thanks to it, it is possible to combine different levels and different directions in understanding sustainable development and cities as its main agents.

Key words: urban development, urbanization, city, social geography, historiography of researches, geo-urban studies.

Постановка проблеми. Геоурбаністика – це напрям суспільної географії, присвячений аналізу просторових аспектів міського розвитку. Інтерес до цієї дисципліни повсюдно зростає. Міські громади і органи влади працюють над запозиченням найкращих практик екологічно безпечного, інклюзивного просторового розвитку, прискіплива увага приділяється проблемам взаємодії людини з простором її щоденного буття, що зумовлює потребу введення зовсім інших критеріїв оцінювання міст – із точки зору доступності, зручності, комфортності, здатності адаптуватися до змін клімату або консолідувати міські громади. Провідні університети країни рухаються в напрямку відкриття освітніх програм з урбаністичних студій. Зокрема, програма «Урбаністика та міське планування» КНУ ім. Т. Шевченка у вступній кампанії 2020 р. увійшла до ТОП-30 спеціальностей установи з найвищим прохідним балом (Засідання Приймальної комісії, 2020). У контексті постіндустріальних змін суспільства не зникає потреба у критичному аналізі і переосмисленні того наукового багажу, який був накопичений і апробований дослідниками і практиками у минулому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доказом незгасаючої актуальності систематизації потужного спадку урбаністів різних часів є чимала кількість наукових праць, завданням яких є оцінка найбільш значимих досліджень і можливості їх інтеграції у сучасні концепції розвитку міст (Мезенцев, Олійник, 2017, Покляцький, 2016, Руденко, 2013 тощо). Серед провідних географів та урбаністів, що критично опрацьовували урбаністичний доробок та геоісторію

міського простору на глобальному рівні, слід відзначити П. Холла, Е. Соджі, О. Крісталлера, Ф. Перру, Дж. Фрідмана та ін. У площині «історіографія вивчення міст з позицій якості життя населення» в Україні дослідження здійснювалися О. Гладким, І. Гукаловою, О. Дроною, А. Мозговим, К. Мезенцевим, Н. Мезенцевою, Н. Омельченко, Г. Підгрушним, М. Пістунном, С. Покляцьким, Л. Руденком та багатьма іншими науковцями. Вважаємо необхідним розвинути цей сегмент урбаністичних досліджень з виділенням рівнів дослідження – глобального, регіонального і окремих міст.

Постановка завдання. Предметом даної статті є аналіз дослідницьких стратегій, які набули фундаментального значення в період найбільш бурхливого розвитку міст у світі та Україні, на стику яких поступово оформлюється об'єктно-предметна область і сучасна ідеологія геоурбаністики. Історіографічний огляд досліджень розвитку міст дозволяє визначити, на які напрацювання можна спиратися у формуванні соціально орієнтованих міських стратегій, які проблеми не знайшли розв'язання або обійдені увагою і що саме в урбаністичному дискурсі позначено суперечливими висновками. Основним методом є порівняльний огляд принципів аспектів, які потребують розвитку з метою започаткування нових напрямів знань про творення міського простору.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дослідження міст сягають часів глибокої давнини, проте лише із другої половини XIX ст. місто, а пізніше і урбанізація, перетворилися на самостійні об'єкти наукового пізнання. На зламі XIX–XX ст. чисельність містян у світі



почала швидко зростати, почалася глибока трансформація способу та умов життя населення з сільського на міський, що зразу і надовго привернуло увагу широкого кола фахівців.

Першим, хто наважився розглянути місто як соціально-географічний феномен, у всій складності його системоутворюючих ознак і у процесі тривалої еволюції на різних континентах, був М. Вебер. Саме йому вдалося чітко сформулювати дефініцію міста як суспільного феномену, прояснити обставини його виникнення, простежити роль глобальної цивілізаційної матриці міського розвитку, створити узагальнену типологію. Поняття «місто» у М. Вебера є основоположним для розуміння глибинних основ членування простору (Верменич, 2009). Його міркування дозволили іншим вченим звернути увагу на те, що не географічний розмір у кількість квадратних кілометрів утворює міський соціум, це здійснюють сили, які утримують мешканців разом. Справжнього розквіту міська проблематика отримала у працях соціологів Чиказької школи – Л. Вірта, Е. Берджеса, Р. Парка та ін. (табл. 1).

Теоретико-методологічне підґрунтя соціокультурного підходу до міського простору сформоване осмисленням соціального, символічного, фізичного просторів їх виробництва європейськими дослідниками (П. Бурдьє, Е. Соджі, А. Лефевр та ін.). Саме вони почали

розглядати середовище міста як результат політичних стратегій та структурування самоорганізації містян. Цей підхід дозволяв зрозуміти культурне навантаження та механізми динаміки територіальних змін та їх зв'язок з процесами, що відбуваються у соціумі.

Комплексне вивчення способів просторового розвитку міста доби розвиненого капіталізму здійснювали провідники неомарксистського напрямку М. Кастельс, Д. Харві та ін. Їхні головні ідеї – визнання вирішальної ролі способу виробництва у процесі формування міста, а простору – як ресурсу, який активно використовується капіталом, а також наслідки науково-технічної революції, що сприяють переформатуванню соціального простору міст. На нашу думку, введення у сьогодиншній дискурс тем, які в свій час піднімали дані вчені, задає широке поле для геоурбаністики, особливо зважаючи на ідеологію «нового» урбанізму, започаткованого у США ще на початку 1990-х рр. і сприйнятого світовою і вітчизняною науковою спільнотою (Дронова, 2015).

Потужна хвиля урбанізації, яка почала проявляти себе в світі у другій половині ХХ ст., вмотивувала багатьох науковців до пошуків балансування міського зростання і розширення географії досліджень за межі Європи і США. У даний період з'являються концепції Дж. Джейкобс, Ф. Перру та ін. Динамічне зростання групи

Таблиця 1

Періоди у дослідженні урбанізації на глобальному рівні

Період	Найвідоміші представники	Проблеми і напрями, які опрацьовуються
Друга половина XIX ст.	М. Вебер, Г. Зіммель, Ф. Тьонніс, Е. Дюркгейм, Е. Говард, А. Маршалл	Соціальні відносини, соціальна структура міста. Два протилежні типи життя: від <i>Gemeinschaft</i> (село, спільнота і традиція) до <i>Gesellschaft</i> (місто, суспільство і раціональність). Антропологічний вимір міського життя.
Кінець XIX – I полови-на XX ст.	Л. Вірт, Е. Берджес, Р. Парк, Л. Мамфорд, П. Геддес, Г. Ципф, А. Льош, В. Кристаллер	Урбанізм як феномен формування міської субкультури. Закономірності структурування міського простору. Екологія міського середовища. Просторова сегрегація. Специфічні характеристики міста. Культурно-символічна урбаністика. Містопланування. Дослідження функціональних систем міст.
Друга полови-на XX ст. – початок XXI ст.	К. Лінч, І. Лакост, С. Сассен, П. Бурдьє, А. Лефевр, Е. Соджі, Дж. Джейкобс, Ж. Ле Гофф, Дж. Фрідман, Дж. Джиббс, Д. Харві, М. Кастельс, Ф. Перру, Х. Гірш, П. Кругман, М. Фуджита, П. Тейлор	Міський простір як спосіб закріплення капіталу. Роль простору у міських процесах. Полюси зростання. Соціокультурні компоненти розвитку міст. Технічний прогрес як чинник розвитку міст. Організація міського простору.

Укладено з використанням (Стась, 2017, Хома, 2016)

провідних глобальних міст у часи інтенсивної інтернаціоналізації капіталів зумовили необхідність перегляду існуючих у 1980-х рр. поглядів на характер урбанізації **на глобальному рівні**, що згодом знайшло своє відображення, крім інших, у моделі інноваційних кластерів М. Портера та ряді інших концепцій. Наприкінці ХХ ст. зазнали змін форми організації міст, починаючи від агломерації і закінчуючи міськими регіонами. З'ясуванню особливостей трансформації міст та їх внутрішньої морфології були присвячені праці П. Кругмана та М. Фуджити. Прискорення глобалізації та поглиблена поляризація світової економіки зумовили початок формування багаторівневого каркаса світової економіки, в якому активно розвивається конкурентна та синергетична взаємодія, розуміння якої у світовій науці пов'язується з іменами П. Тейлора, Р. Флориди та ін. Витоки концепцій так званих «креативних» міст можна пов'язати саме із цими авторами, адже постіндустріальний період розвитку висунув свої вимоги до якості людського капіталу та інвестицій в його розвиток, сама по собі креативність стала розглядатися як інструмент розвитку всіх сфер міського життя.

У 2002 р. Р. Флорида видав книжку «Підйом креативного класу», у якій виклав своє бачення креативності і творчої еліти та її ролі в успішному розвитку міст (Florida, 2002). За його думкою, креативність з'являється всюди, де є відкрите середовище, толерантне і терпиме до різних думок, стилю, поведінки. Флорида вибудовує свою теорію навколо людини, яка продукує креативність, міст, що мають стати комфортними для життя цих людей. Міста повинні мати динамічні простори, сповнені життя день і ніч, адже креативні люди працюють і відпочивають цілодобово. Такі думки швидко нашли відгук у суспільстві, і Флорида почав консультувати мерів західних міст щодо того, як їм розвиватися (Кириченко, 2018). У ряді інших вчених провів і дослідження, в якому проаналізував розселення геїв, яких він назвав «лакмусовим» папірцем креативності, і виявив, що креативний клас відчуває себе безпечно виключно у містах, де панує терпимість. Прямуючи за цією ідеєю, європейські міста почали приймати закони щодо толерантності, вважаючи, що це автоматично сприятиме їх спроможності та могутності. Водночас наукове товариство поставилось до ідей Флориди більш

ніж критично. Багато з вчених зазначали, що його ідеї спричинили, окрім іншого, не завжди обґрунтовані переоблаштування міст, надмірну джентрифікацію тощо. Перебудова інфраструктури і створення нових культурних центрів мало наслідком зростання попиту й цін на житло і нерівномірності розвитку. Науковці критикували розуміння креативності Флоридою, тим більше, що привілейований креативний клас виявився найбагатшим, а виокремлення його в якості пріоритетного в плані задоволення потреб означало порушення прав більшості. У 2018–2019 рр. Флорида видав ряд робіт, в яких визнав, що його ідея щодо «обраної» креативності не спрацювала (Флорида, 2018, 2019), і він пропонує звернути увагу на громадський транспорт, доступне житло, підвищення зарплат у сфері послуг, що реально може зробити міста комфортними й інклюзивними для міських громад загалом.

Великий авторитет у галузі геоурбаністики і радикальної географії Д. Харві, у свій час, яскраво продемонстрував, що географічна мобільність капіталу завжди супроводжується взаємодоповнюючими один одного процесами – акумуляцією капіталу в окремих точках території і знеціненням капіталу дня вчорашнього. У результаті вникає багато ризиків, які призводять до порушення ключового права містян – права на простір. Через це сучасне розуміння міста як осередку потоків глобальних та локальних взаємодій передбачає, що новітніми трендами міського розвитку, як і новими напрямками дослідження, мають стати концепції розумних, інклюзивних, зелених міст.

У сучасній українській географії у тематиці розвитку світових міст і метрополісів, глобалізаційних викликів слід зазначити праці О. Гладкого, О. Денисенко, Є. Маруняк, К. Мезенцева, Г. Підгрушного, Б. Яценка та інших. Особливої уваги потребує доробок Б. Яценка, який вважає, що з розвитком міжнародної інтеграції кордони країн стають «прозорішими», зростає значення і розширюються функції міст, господарство яких безпосередньо долучається до процесів міжнародного поділу праці (Яценко, 2003). Ми вважаємо цю думку дуже важливою у плані визначення дослідниками ключових аспектів сучасної конкурентоспроможності українських міст та їх інтеграції у світову економіку.



Сучасні проблеми урбанізації та погляди на їх вирішення окреслені у багатьох публікаціях ООН Хабітат (UN HABITAT, 2020). Основні їх положення: міста є драйвером сучасної економіки внаслідок більш високого рівня продуктивності праці та добробуту; значення міста як каталізатора економічного розвитку країни підвищується із зниженням рівня розвитку останньої; міський спосіб життя і типові елементи культури поширюються не тільки на містян. Проблеми урбанізації та індикатори їх розв'язання зафіксовані у Цілях сталого розвитку 2030, прийнятих на озброєння і в Україні.

Якщо поглянути на Східну Європу, то важливою особливістю тут (як зрештою і в Україні) став пізніший час розгортання урбанізації та відсутність чіткого зв'язку між нею та індустріалізацією. До XX ст. міста цього регіону світу виникали і розвивалися більше з військово-адміністративних потреб, ніж з потреб індустріальних. Зокрема, міське населення України у 1897 р. становило лише 16%, з них українці – близько третини містян. Американська дослідниця П. Герлігі у своїй статті «Українські міста у дев'ятнадцятому столітті» здійснила аналіз урбанізаційних процесів на прикладі п'ятиох українських міст. Нею відзначено, що у становленні деяких міст суттєве значення відіграла індустріалізація; для інших стимулом розвитку стало виконання політичної, економічної, культурної або сільськогосподарської функції: Цікавою була констатація авторкою факту, що розвиток міст в Україні тривалий час відбувався без істотної участі українців. По-перше, українці були переважно сільськими людьми з глибокою прив'язаністю до землі. Коли перед ними постало продовольче питання (через зниження у XIX ст. дитячої смертності), вони надавали перевагу пошуку нових сільськогосподарських угідь на території Російської імперії чи еміграцію, а не переселенню у міста. По-друге, царський уряд Росії з певних міркувань сприяв зростанню міських центрів в межах України. Якщо у середині XIX ст. людність Києва не перевершувала 45 тис. осіб, то наприкінці століття кількість киян зросла до 250 тис., розширення міста стимулювала урядова політика присутності Росії у вищій освіті та економіці, розміщенні військових гарнізонів тощо. Отже, наприкінці XIX ст. Київ був осередком російського населення в оточенні українського села (Herlihy, 1981).

Найбільший спадок у проблематиці вивчення розвитку та планування міст *на національному рівні* залишив радянський період, що відповідало вражаючій інтенсивності радянської, тоді вже потужної «індустріальної» урбанізації. Інтенсивне зростання містян в Україні розпочалося у 1926–1939 рр., і лише за 13 років чисельність міського населення зросла у 2,4 рази. Протягом 1960–1990 рр. внутрішня міграція на три чверті формувала механічний приріст міського населення (Населення України, 2015). Місто в радянській урбаністиці мало виключно привабливе соціалістичне обличчя, воно ж слугувало універсальним зразком містобудування, артефактом соціокультурного феномену під назвою «індустріальна цивілізація». Натомість місто капіталістичне розглядалося з усіма його недоліками (Тимінський, 2013).

Радянська соціологія, економіка, географія міста розвивалися автономно від світових досліджень урбанізації. Фундаментальні напрацювання, як і розроблені планувальні документи розвитку міст, були прерогативою містобудівників та архітекторів, частково економіко-географів. Особлива увага приділялася взаємодії міста та села, перспективам урбанізації, розробкам ефективного соціально-економічного міського планування, генпланам розвитку міст. Проблемні екологічні питання, недосконалість вирішення соціальних проблем, проблеми способу, рівня та якості життя населення, наслідки масштабних міграцій не стали предметом дослідження з тих саме ідеологічних міркувань. До того ж відзначимо, що радянська система просторового планування сформувалася на ґрунті специфічної системи розселення Російської імперії, в якій слабкі зачатки місцевого самоврядування простежуються лише від реформ 1860-х рр. Тоді з'явилося земське самоврядування, а у містах – думи, котрі володіли вкрай незначною самостійністю (Глазычев, 2008).

Розквіт радянської урбаністики збігся з розвитком містобудівних теорій епохи післявоєнного модернізму. Основне зростання містян в епоху урбанізаційного переходу відбувалось за рахунок великих поселень. У поле зору дослідників потрапляли, насамперед, великі міста, які виконували функціональну задачу формування індустріального суспільства. Серед

засновників геоурбаністики на пострадянському просторі слід відзначити І. Маєргойза, М. Баранського, Б. Хорева, Г. Лаппо та ін.

Фундаментальні положення географії населення, територіальної організації розселення в Україні в останні десятиріччя були сформульовані дослідженнями А. Доценка, С. Ковальова, В. Нудельмана, Ю. Пітюренка, А. Степаненка, М. Фащевського та ін.; проблеми демографії і географії міграцій висвітлені в роботах В. Джамана, Я. Жупанського, В. Круля, В. Стещенко, О. Хомри, І. Косташука та ін.; економіко-географічні типології міст розробляли – Ф. Заставний, О. Шаблій, Н. Блажко, Я. Олійник, П. Масляк та ін.; міста зарубіжних країн оцінювали – В. Юрківський, Б. Яценко тощо.

Урбанізація як процес почала досліджуватися у 1970-80-ті рр. Учені працювали над виділенням стадій процесу, урбанізацією як процесом концентрації спілкування, формуванням міських агломерацій та визначенням їх меж, формулювання закономірностей міського розселення в Україні. Сама геоурбаністика виникла не зразу, а як певне протиставлення містобудуванню – як діяльність, пов'язана з містом, але не присвячена будівництву. Так сталося, що в терміна «містобудування» взагалі відсутній прямий аналог – його немає ані в європейській, ані в англосаксонській, ані в американській традиції. У 1930-ті рр., коли група німецьких архітекторів за запрошенням радянського уряду приїхала будувати нові міста, її члени використовували термін *Stadtbau* – «будівництво міст», і з того часу цей термін був підхоплений радянськими архітекторами, планування міст у СРСР сприймалося як різновид архітектурної діяльності. Водночас у розвинених країнах давно існує окрема професія «міський та/або регіональний планувальник». Усвідомлення урбаністики як широкого поля міждисциплінарного співробітництва прийшло до нас вже в пострадянський період.

Що стосується рівня окремих міст, то підвалини їх дослідження були закладені ще в довоєнний період українськими географами В. Кубійовичем і О. Степанів. Вони вперше здійснили комплексне географічне дослідження міста, спираючись на конкретні експедиційні та статистичні дані. Зокрема, В. Кубійовичем зроблено висновок про те, що великі міста виникають і розвиваються там, «де вигідне положення доз-

волило їм вплинути на околиці і створити собі потужну зону впливу». Цим науковцем вперше в українській географії звернено увагу на функціонально-територіальну структуру міста, на умови життя і заможність населення, у взаємозв'язку з його етнічним складом, розміщенням тощо. О. Степанів, у свою чергу, опублікувала серію статей про довоєнне місто Львів. У ці часи відомими стають праці Вологодцева І. К. (Покляцький, 2016) та ряду інших вчених.

Розвиток і розміщення міських поселень в окремих областях України в 1970-80-ті рр. досліджували Ю. Пітюренко (Донецька обл.), Н. Блажко (міста Прикарпаття), Є. Шипович (Запорізька обл.), С. Мохначук (Волинська обл.), М. Григорович (Житомирська обл.), П. Коваленко (Сумська обл.) та ін. Але загалом українські теоретичні напрацювання в розрізі комплексного аналізу розвитку міст пов'язуються із обмеженим числом праць. Наприкінці 1980-х рр. у Київському державному університеті ім. Т. Шевченка була виконана велика робота з дослідження економіко-географічного комплексу столичного міста, де було визначено і проаналізовано систему зовнішніх та внутрішніх (комплексотворюючих) зв'язків Києва (Пистун, 1989).

У період незалежності України набувають обертів нові напрями дослідження міст. Серед них слід відзначити *дослідження вартості території і оцінки земель населених пунктів*. На новий рівень ця тематика була піднята Ю. Палехою, який на основі аналізу теорії формування вартості обґрунтував географічну складову частину диференціальної ренти в населених пунктах та дав вартісну характеристику міст України. Ним було проведено типізацію міст за показниками диференціації вартості території (Палеха, 2006).

У перших декадах ХХІ ст. тематика вітчизняних досліджень значно розширилася за рахунок вивчення трансформацій міського простору. Рекреаційні та ландшафтознавчі дослідження міст проводилися О. Бейдиком, О. Дмитруком та іншими; медико-екологічні дослідження проводилися В. Шевченко, Р. Молікевичем; питання геоконфліктогенності міського розвитку опрацьовувалися А. Мозговим, оцінювання умов життя великих міст України здійснював С. Покляцький, якості життя міського населення – І. Гукалова,



публічні простори стали центром уваги К. Мезенцева, Н. Мезенцевої, Л. Ключко та А. Ісмаїлової, проблеми неоліберального розвитку суспільства осмислені О. Дроновою, А. Аль-Хамернехом та ін. Серед сучасних українських дослідників доцільно виокремити і дослідження О. Мусієздова «Міська ідентичність у (пост)сучасному суспільстві: український досвід», де автор за допомогою соціологічної методології й емпіричних досліджень осмислює проблематику міста (Мусієздов, 2016). Вдалими спробами осмислення урбаністичної проблематики можна вважати випуски збірок досліджень (урбаністичних студій), присвячених темі політик і практик оновлення міста Представництва Фонду ім. Г. Бюлля в Україні (Місто й оновлення, 2013 та ін.).

Такі напрями, як культурно-духовний (поведінкова географія міст та етногеографія міст) і політичний (електоральна географія та геополітичні дослідження міст), тільки починають розроблятися. Серед останніх праць – колективні монографії науковців Інституту географії НАН України та Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Изменения городского пространства, 2013, Функции городов, 2015, Урбаністична Україна, 2017). Серед захищених в останні роки дисертацій відзначимо роботи Н. Омельченко (урбанізація в контексті якості життя населення на прикладі Херсонської області), І. Закутинської (субурбанізаційні процеси у приміській зоні Івано-Франківська), М. Растворової (управління розвитком міста на прикладі Запоріжжя), М. Бикової (постіндустріальна трансформація просторової організації господарства Києва) тощо.

Висновки. Багато із проаналізованих праць акумулювали в себе ті знання про напрямки ефективного розвитку міст, які виникли в рамках окремих дисциплін в індустріальні часи і наразі вимагають обґрунтованої інтеграції в єдину універсальну теорію постіндустріального збалансованого міського розвитку. Незважаючи на доволі тривале жорстке слідування традиціям радянської урбаністики, українськими географами у співпраці з містобудівельниками освоєний потужний фактичний, теоретичний і методологічний матеріал із функціонального зонування, регіонального і міського планування, що заслуговує високу оцінку і буде затребуваним і надалі.

Водночас сучасній геоурбаністиці бракує емпіричних знань про розвиток конкретних міст *відповідно до їх внутрішньої логіки і в контексті тих специфічних умов*, в яких вони опинилися зараз. За нашим переконанням, через специфічні для кожного місця практики виникають локальні шляхи формування якості життя населення, остання стає унікальною разом із містами, в яких формується і відтворюється. Ця думка ще не отримала систематичного розвитку, але обов'язково має отримати. Через неї можливе поєднання різних рівнів і різних напрямів в осмисленні урбаністичного розвитку і міст як головних його агентів. Життєвий простір мешканця міста, його інтереси і потреби є тим ядром, навколо якого змістовно оформлюються урбаністичні студії сьогодні. Чільне місце мають посісти і дослідження міського простору як мікрогеографічного об'єкта – цей напрям досліджень є нерозробленим в Україні, хоча європейські географи активно і давно вивчають міські райони, мікрорайони, субурбію.

Питання соціально-просторового розвитку міст, дослідження їх культурно-географічної специфіки, специфіки міського простору знаходяться на самому початковому етапі, а предметне поле нової української міської географії постійно розширюється. Проте воно залишається досить перспективним з огляду на пошук причин вибухового зростання або деградації окремих міст, ефективність накопичення ресурсів збалансованого розвитку, моделювання схем соціального взаємодії в умовах міст згідно з їх економічною орієнтацією, соціальним ладом і стратегічним значенням у конкретних регіональних реаліях, діагностикою відповідності інфраструктури міста і темпів економічних і соціальних процесів, що відбуваються на його території.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верменич, Я. (2009) Проблеми дефініції і генезису міста у науковій спадщині М. Вебера. Історико-географічні дослідження в Україні. Інститут історії України, № 11, С. 7–18. [Vermenych, J. (2009) Problems of definition and genesis of the city in the scientific heritage of M. Weber. Historical and geographical research in Ukraine. Institute of History of Ukraine, № 11, 7-18. (In Ukrainian)].
2. Гладун, О.М. (Ред.). (2015). Населення України: демографічні складові людського

розвитку. Умань : Видавець «Сочінський», 180 с. [Gladun, O.M. (Ed.). (2015). The population of Ukraine: demographic components of human development. Uman: Publisher «Sochinsky», 180 p. (In Ukrainian)].

3. Глазычев, В.Л. (2008) Урбанистика, Москва: Европа, 220 с. [Glazychev, V.L. (2008) Urbanism, M.: Europe, 220 (In Russian)].

4. Дронова, О.Л. (2015) Новий урбанізм: упорядкування виходу з урбаністичного колапсу. *Український географічний журнал*, № 3, С. 33–41. [Dronova, O.L. (2015) New urbanism: in search of the way out of urban collapse. *Ukrainian geographical journal*, 3, 33–41 (In Ukrainian)].

5. Кириченко, А. (2018). Як автор поняття «креативний клас» змусив світ повірити у свої ідеї та помилився. URL : <https://hmarochos.kiev.ua/2018/09/11/yak-avtor-ponyattya-kreativniy-klas-zmusiv-ves-svit-poviriti-u-svoiy-ideyi-ta-pomilivsya/> [Kirichenko, A. (2018). As the author of the concept of creative class made the world believe in their ideas and was wrong. URL : <https://hmarochos.kiev.ua/2018/09/11/yak-avtor-ponyattya-kreativniy-klas-zmusiv-ves-svit-poviriti-u-svoiy-ideyi-ta-pomilivsya/> (дата звернення 20.08.2020)].

6. Мезенцев, К., Олійник, Я., Мезенцева, Н. (Ред.). (2017). Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія. Київ : Видавництво «Фенікс», 438 с. [Mezentsev, K., Oliynyk, J., Mezentsева, N. (Ed.). (2017). Urban Ukraine: at the epicenter of spatial change: a monograph. Kyiv : Phoenix Publishing House, 438. (In Ukrainian)].

7. Мусієздов, О.О. (2016). Миська ідентичність у (пост)сучасному суспільстві: український досвід : монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 348 с. [Musiezdov, O.O. (2016). Urban identity in (post) modern society: Ukrainian experience: monograph. H. : V.N Karazin KhNU, 2016, 348 p. (In Ukrainian)].

8. Палеха, Ю.М. (2006). Економіко-географічні аспекти формування вартості території населених пунктів. Київ : Профі, 324 с. [Palekha, Y.M. (2006). Economic and geographical aspects of the formation of the value of the territory of settlements. K. : Profi, 324 (In Ukrainian)].

9. Пистун, Н.Д., Пересекин, В.Н., Мижега, Н.Я. [и др.] (1989). Экономико-географический комплекс крупного города (на примере г.Киева). Київ : Вища школа, 136 с. [Pistun, N.D., Peresekin, V.N., Mizhega, N.Ya. [et al.] (1989). Economic and geographical complex of a large city (on the example of Kiev). K. : Higher school, 136 p. (In Russian)].

10. Покляцький, С.А. (2016). Умови життя населення великих міст України: суспільно-географічне дослідження. Київ : Наукова думка, 184 с. [Poklyatsky, S.A. (2016). Living conditions of the population of large cities of Ukraine: socio-geographical study. K. : Naukova Dumka, 184 (In Ukrainian)].

11. Руденко, Л.Г. (Ред.). (2013). Изменения городского пространства в Украине. Київ : Реферат, 160 с. [Rudenko, L.G. (Ed.). (2013). Changes in urban space in Ukraine. K. : Abstract, 160 (In Russian)].

12. Руденко, Л.Г. (Ред.). (2015). Функции городов и их влияние на пространство. Київ : Феникс,

292 с. [Rudenko, L.G. (Ed.). (2015). Functions of cities and their impact on space. K. : Phoenix, 292. (In Russian)].

13. Стась, И.Н. (2017). Урбанизация в парадигме социологической науки XX века. *Северный Регион: наука, образование, культура*, № 1, С. 79–83. [Stas, I.N. (2017). Urbanization in the paradigm of sociological science of the twentieth century. *Northern Region: science, education, culture*, № 1, 79–83. (In Russian)].

14. Тимінський, В. (2013). Пострадянське місто як урбаністичний феномен: проблеми індустріального розвитку. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*. Вип. 9. С. 253–260. [Timinsky, V. (2013). Post-Soviet city as an urban phenomenon: problems of industrial development. *Modern problems of research, restoration and preservation of cultural heritage*, Issue 9, 253-260. (In Ukrainian)].

15. Флорида, Р. (2018). Homo creativus. Як новий клас завойовує світ. Київ : «Наш формат», 380 с. [Florida, R. (2018). Creative man. How a new class is conquering the world. K. : «Our format», 380 (In Ukrainian)].

16. Флорида, Р. (2019). Криза урбанізму. Чому міста роблять нас нещасливими. Київ : «Наш формат», 320 с. [Florida, R. (2019). The crisis of urbanism. Why cities make us unhappy. K. : «Our format», 320 (In Ukrainian)].

17. Хома, Н. (2016). Політична урбаністика: концептуалізація предметного поля. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, Вип. 6, С. 250–257. [Homa, N. (2016). Political urbanism: conceptualization of the subject field. *Studia Politologica Ucraino-Polona*, Vip. 6, 250–257. (In Ukrainian)].

18. Шліпченко, С., Тимінський, В., Макаренко, А., Малес, Л., Тищенко, І. (Ред.). (2013). Місто й оновлення. Урбаністичні студії. Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. Київ : ФОП Москаленко О.М., 360 с. [Shlipchenko, S., Timinsky, V., Makarenko, A., Males, L., Tishchenko, I. (Ed.). (2013). City and updates. Urban studies. Representation of the Foundation named after Heinrich Böll in Ukraine. K. : FOP Moskalenko O.M., 360 (In Ukrainian)].

19. Яценко, Б.П. (2003). Світові міста. Географія та основи економіки в школі. *Науково-методичний журнал*, № 1., 41–42. [Yatsenko, B.P. (2003). World cities. Geography and basics of economics at school. *Scientific and methodical journal*, № 1, 41–42. (In Ukrainian)].

20. Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life. Basic Books, 512 p.

21. Herlihy, P. (1981). Ukrainian cities in the Nineteenth Century. In *Rethinking Ukrainian History*, edited by Ivan L. Rudnytsky. Edmonton. P. 135–155.

22. UN HABITAT: For a better urban future [Electronic resource]. URL : <https://unhabitat.org/> (дата звернення: 22.08.2020).

Стаття надійшла до редакції 01.09.2020.
The article was received 01 September 2020.